

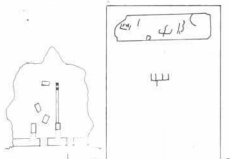
ΣΠΗΛΑΙΟ «ΕΛΛΗΝΟΚΑΜΑΡΑ» ΚΑΣΟΥ

Ἡ Κάσος, τό νοτιότατο νησί τῆς Δωδεκανήσου, βρίσκεται 30 ν. μίλια ΒΑ τῆς Κρήτης καί μόλις 4 ν. μίλια (ἀπό ἄκρο σέ ἄκρο) ἀπό τήν Κάρπαθο. Ἔχει ἔκταση 65 χλμ². Ἡ ἐγγύτητα αὐτή μέ τό κέντρο τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ ἀσφαλῶς θά εἶχε ἐπιρροές στήν Κάσο, πού βρίσκεται πάνω στόν ἐμπορικό δρόμο πρὸς τό Βορρά καί τό Νότο, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καί μέ τήν Κάρπαθο. Ὁ Σ. Χαριτωνίδης στά ἀγγεῖα πού μελέτησε ἀπό τήν Κάρπαθο διαπίστωσε ἐμφανή μινωική ἐπίδραση. Ἄλλωστε ἡ μινωική ἐπίδραση εἶναι ἀκόμη πῶς ἔντονη στή Ρόδο (περιοχή Τριάντα) μέ σημαντικό οικισμό.

Στήν ἀρχαιολογία τῆς Κάσου ἀναφέρθηκαν κατά καιρούς διάφοροι περιηγητές καί ἀρχαιολόγοι. Ἐδῶ θά ἀναφέρουμε τούς σημαντικότερους. Ἔτσι ὁ L. Ross τό 1843 δίνει κάποια εἰκόνα τῶν ἀρχαιοτήτων μίας περιο-

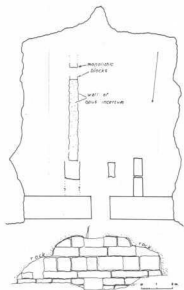
χῆς τοῦ νησιοῦ, μερικές ἀπό τίς ὁποῖες δέν υπάρχουν σήμερα. Πολύ ἀργότερα ὁ G. Susini γράφει ἐκτενές ἄρθρο καί παίρνει μινωικά καί μυκηναϊκά ὄστρακα, πού τοῦ παραδόθηκαν, τά ὅποια, ὁμως, οὔτε τά σχεδίασε οὔτε τά φωτογράφησε. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι νά μή γνωρίζουμε ἀκριβῶς οὔτε τά σχήματα τῶν ἀγγείων οὔτε τή χρονολογία τους. Ἐπιφανειακές ἐρευνες ἔκαναν καί οἱ Hope Simpson καί Lazenby⁴ περιγράφοντας τοποθεσίες μέ πιθανή κατοικησιμότητα πρὸς ἱστορικά καί πρὸς προϊστορικά καί ἱστορικά χρόνια. Ἀπό τίς περιοχές μέ ἀρχαιολογικό ἐνδιαφέρον πού ἐπισκέφθηκαν καί μελέτησαν ἰδιαίτερα ὀλοῖ οἱ πῶς πάνω ἐρευνητές ἦταν ἡ Ἑλληνοκαμάρα.

Ἡ Ἑλληνοκαμάρα βρίσκεται ΝΑ τοῦ χωριοῦ Ἁγ. Μαρίνα περίπου 1 χλμ. μακριά πάνω σέ ἀνωφέρεια. Μπροστά στήν εἰσοδὸ τῆς ἔχει διαμορφω-

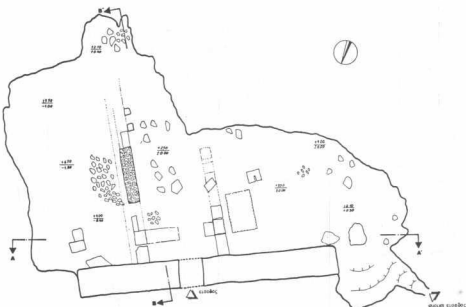

1. Σχεδιάγραμμα τῆς Ἑλληνοκαμάρας, ἀπο τόν L. Ross.

2,3. Σχεδιάγραμμα ἐσωτερικοῦ χώρου τοῦ σπηλαίου καί χαρακτηρισ τῆς γραμμικῆς Α καί Β γραφῆς πάνω σέ πλινθόλιθος, ἀπό τόν G. Susini.

4. Σχέδιο καί κάτοψη τοῦ σπηλαίου, ἀπό τούς H. Simpson καί Lazenby.

5. Σχέδια τῆς σπηλιάς ἀπό τούς Ε. Καμπούρογλου καί Σ. Κυρίτση - Καμπούρογλου (1982).

θει χωράφι, πού κάποτε τό καλλιερ-
γούσαν. Έσωτερικά έχει σχήμα σχε-
δόν ωσειδές μέ μήκος 18,60 μ., μέγι-
στο πλάτος 13,40 μ. καί μέγιστο
ύψος περίπου 15,50 μ. Σύμφωνα μέ
τίς διαπιστώσεις του γεωλόγου Ε.
Καμπούρογλου, πρόκειται γιά φυσικό
στέγαστρο (βραχοσκεπή), δηλαδή
φυσική έσοχή στό θράχο μέ άνοιχτή
τή μιά από τίς τέσσερις πλευρές,
όπου καί ή έπέμβαση του ανθρώπου,
πού τή διαμόρφωσε σέ τεχνητό σπη-
λαιο. Δύο παράλληλοι τοίχοι κάθεται
στόν τοίχο της είσοδου, χτισμένοι μέ
όρθογώνιες πέτρες, χωρίζουν τό
έσωτερικό σέ τρία μέρη. Ό τοίχος

της είσοδου είναι κατασκευασμένος
μέ όρθογώνιες λιθόπλινθους διάφο-
ρων διαστάσεων σέ άνισοϋψείς δό-
μους (φαίνονται πέντε σειρές), πού
δίνουν την έντύπωση ψευδοισόδο-
μου συστήματος. Τό ύλικό της άνω-
δομής είναι άσβεστόλιθος, πού
προέρχεται, προφανώς, από τό ίδιο
μέ τή σπηλιά πέτρωμα. Η κεντρική
είσοδος είναι επιχωσμένη περίπου
κατά τά 3/4 του ύψους της.

Η πρώτη λεπτομερής περιγραφή της
Έλληνοκαμάρας έγινε τό 1843 από
τόν L. Ross, πού παραθέτει καί σχε-
διάγραμμα του έσωτερικού της (εικ.
1). Ό G. Susini στην έπίσης έκτενή

περιγραφή του σπηλαίου, έκτός από
τά σχέδια του έσωτερικού χώρου
(εικ. 2), αναφέρει καί την ύπαρξη χα-
ρακτηρών της γραμμικής Α καί Β
γραφής (εικ. 3) πάνω σέ λιθόπλι-
νθους τόσο της έσωτερικής πλευράς
του τοίχου όσο καί σέ λίθους πού
ήταν διάσπαρτοι στόν έσωτερικό χώ-
ρο, πού μπορεί νά συγκριθούν μέ τά
σημεία των κτιστών (mason's marks)
πού κατέγραψε ό Evans στην Κρήτη.

Η λιθοδομή τοποθετείται από τον
ίδιο έρευνητή στά κλασικά χρόνια,
στό τέλος του 5ου αιώνα π.Χ., παρά
τήν παρουσία των τεκτονικών ση-
μείων του κρητομικηναϊκού άλφα-

6. Μνημειακή κατασκευή της είσοδου. 7. Δείγμα τοιχοδομής έξωτερικού τοίχου.

8. Έσωτερική πλευρά του τοίχου.

θητου. Τόσο ο Ross όσο και ο Susini αναφέρουν δύο εισόδους στη σπηλιά. Οι Hope Simpson και Lazenby κατά την πρώτη τους επίσκεψη στην Κάσο συσχέτισαν την Έλληνοκαμάρα με τη θέση «Έλληνικά Γράμματα» ή «Γράμματα». Στη δεύτερη επίσκεψή τους εκχαμα σύντομη περιγραφή και έδωσαν σχέδια της όψης της εισόδου και της κάτοψης του σπηλαιού (εικ. 4). Όσον αφορά τα σύμβολα που κατέγραψε ο Susini πάνω σε διάφορους λιθόπλινθους κάνουν μόνον άπλη μνεία του γεγονότος, μιλώντας για «... certain mysterious symbols carved on a stone block» (μερικά μυστηριώδη σχήματα σκαλισμένα σε πέτρα). Οι συγγραφείς του άρθρου ανάγνουν τόν τοίχο της εισόδου του σπηλαιού στην έλληνοιστική εποχή, χωρίς να τεκμηριώνουν τη χρονολόγησή τους σε άρχαιολογικά στοιχεία (κεραμική, κλπ.).

Η Έφορεία Παλαιοανθρωπολογίας και Σπηλαιολογίας ανταποκρινομένη σε αίτημα του Δήμου Κάσου έστειλε το 1982 το γεωλόγο Ε. Καμπούρογλου και την αρχιτέκτονα Σ. Κυρίτη

- Καμπούρογλου, που σχεδίασαν και φωτογράφησαν την Έλληνοκαμάρα, παραθέτοντας και γεωλογικά στοιχεία (εικ. 5 και 6).

Έχει προγραμματιστεί η λεπτομερής έρευνα στον τοίχο της εισόδου για τόν έντοπισμό τών ιδιογραμμάτων, καθώς και η άνασκαφή δοκιμαστικών τομών στό έσωτερικό και έξωτερικό του σπηλαιού ως τό φυσικό θράξο. Είναι σίγουρο πώς τέτοια έρευνα θά φέρει στό φώς πολλά νέα στοιχεία για την άκριβη χρονολόγηση, καθώς και για τη χρήση της Έλληνοκαμάρας στην Άρχαιότητα.

Η τριμερής έσωτερική διάιρεση και η μνημειακή κατασκευή του φράγματος της εισόδου είναι στοιχεία που όπωσοδήποτε μάς επιτρέπουν να χαρακτηρίσουμε τη θραυσοσκηπή της Έλληνοκαμάρας ως τόπο λατρείας, φέρνει στό νοΰ, από άποψη μορφής, τά τριμερή ιερά της Άνατολής, που άπαντούν και σποραδικά στόν έλληνοκό χώρο.

Τό θέμα της χρονολόγησης όπωσοδήποτε παρουσιάζει προβλήματα, όπως φάνηκε κά από την πιό πάνω σύντομη άναδρομή στις έρευνες του παρελθόντος. Είναι γεγονός ότι δέν μπορούμε να στηριχόμαστε στην τοιχοδομία κά μόνο για να χρονολογήσουμε τις κατασκευές. Παρόμοια μορφής τοίχοι / άνωδομές άπαντούν τόσο στό μινωικά / μυκηναϊκά όσο και στό νεότερα χρόνια (εικ. 6,7,8).

Δέν μπορούμε όπωσοδήποτε να άγνοήσουμε την παρουσία τών τεκτονικών σημείων, που ό Susini όρθως παραβάλλει με τά ιδιογραμμάτα της γραμμικής Α και Β. Άλλωστε τό σχέδιο που δίνει δέν άφηνει περιβώρια άμφιβολίας ότι πρώτον τά είδε και τά σχεδίασε, και δεύτερον ότι πρόκειται για τεκτονικά σημεία, που μάς είναι γνωστά από τη συχνή παρουσία τους στό κρητικά άνάκτορα (Κνωσού, Μαλλίων, κλπ.), από θολωτά τόξα τάρφους της Μεσοσηνίας και από άλλου.

Έται ύστερα από τά πιό πάνω γίνεται φανερό ότι η Έλληνοκαμάρα παρουσιάζει ιδιαίτερο ένδιαφέρον ως χώρο λατρείας που η άρχική του κατασκευή άνάγεται πιθανώς στην κρητομυκηναϊκή περίοδο, διατηρώντας την ίδια λειτουργία, τουλάχιστον ως τά έλληνοιστικά χρόνια, όπως δείχνουν οι νεότερες έπισκευές στό έσωτερικό.

Γιάννης Π. Σακελλαράκης

Άρχαιολόγος -
Έφορεία Παλαιοανθρωπολογίας
και Σπηλαιολογίας

Σημειώσεις

1. Σερ. Χαριτωνίδης ΑΔ 17 (1961-62) σ. 32-76
2. Lud. Ross, REISEN AUF DEN GRIECHISCHEN INSELN, Stuttgart 1840 σ. 35.
3. G. Susini, ANNUARIO, 41-42 (1963-64) σ. 203-209.
4. R. Hope Simpson - J.F. Lazenby, BSA 57 (1962) κά 65 (1970)
5. Susini, ό.π. σ. 208.
6. ό.π. σ. 207 *
7. Hope Simpson - Lazenby, BSA 57 (1962)
8. ό.π. σ. 71
9. ό.π. σ. 71.

The Cave of Ellinokamara at Kasos

Y.G. Sakellarakis

The caves of Ellinokamara on the island of Kasos in the Dodecanese has been visited in the course of times by travellers and archaeologists who have provided us with detailed descriptions and sketches of the interior and exterior of the cave. The first sketch we have was made by L. Ross in 1843 while passing through Kasos during his travels in the Aegean archipelago. The detailed report and plan of the cave made by G. Susini is dated much later.

It gives a thorough description of the masons' marks in the linear A and B writing and of the Greek alphabet found on blocks embodied in the cave entrance wall or scattered in the cave itself. Furthermore it recorded various sherds given to Susini by locals, presumably originating from the cave, that unfortunately have been perished. In the 1960's R. Hope Simpson and J.J. Lazenby visited twice the cave and made a sketch of the entrance and a ground plan of the cave. In 1982 the Ephoria of Paleanthropology and Speleology sent a team to the site that made a detailed plan of the entrance wall and a ground plan taking also relevant photographs. Susini has dated the entrance wall to the second half of the 5th cent. BC, regardless of the masons' marks he had recorded. Hope Simpson and Lazenby have dated it to the Classical times.

Although we recognize the difficulty in dating the construction we cannot, of course, base our assumptions solely on the manner the wall was built, since similar constructions existed during the Minoan / Mycenaean period and even later. We must also take into account the linear A and B pictograms seen and sketched by Susini. The Ephoria is planning for 1985 the excavation of trial trenches in the cave, that is considered to be a place of worship probably of the Minoan / Mycenaean era continuously used until the Classical times.